

УДК 94(477.82)«1918/1939»:329.1/.6(=161.2):37
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-1-3>

Віктор КОНДРАТЮК,
 orcid.org/0000-0002-3264-5132
 аспірант кафедри всесвітньої історії
 Волинського національного університету імені Лесі Українки
 (Луцьк, Україна) victortor1987@gmail.com

ОСВІТНЄ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано діяльність українських політичних партій, що діяли на Волині у 1920–1930-і рр., в контексті їхньої боротьби за збереження і розвиток українськомовної освіти в краї. З'ясовано, що в програмах різних за ідеологією українських політичних партій, які діяли на Волині у міжвоєнний період, питання національного шкільництва посідало одне з центральних місць. Найбільш послідовно культурно-освітні права українців відстоювали партії центристського (УНДО) та правого (УВО, ОУН) спрямування. Українські політичні діячі міжвоєнної доби головну загрозу в політиці польського уряду вбачали в обмеженні національно-культурних прав українців задля ліквідації їх національної самобутності. Одним із інструментів цієї політики розглядалось шкільництво, яке стало важливою складовою частиною асиміляційної програми польського уряду, тому головне вістря своєї боротьби українські політичні партії спрямовували проти полонізації шкільної освіти, протидіяли процесам утраквізації (двомовності) початкових шкіл.

Досліджено, що задля протидії асиміляційного тиску держави в освітній сфері діячі українських партій вдавались до різних форм і методів роботи, серед яких слід назвати організацію протестних акцій, а саме народних віч, зборів, бойкотів польських шкіл, участь в акціях шкільного плебісциту, вивішування на школах українських прапорів, нищення шкільного приладдя.

В умовах відсутності державного фінансування українських шкіл важлива роль політиками Східної Галичини та Волині відводилась організації приватного шкільництва. Роз'яснювально-пропагандистська діяльність велась через мережу українських культурно-освітніх організацій. Найбільш впливовими з них були товариства «Просвіта» та «Рідна школа». Саме вони відігравали важливу роль у піднесенні національної самосвідомості місцевого населення, проведенні активної роботи на місцях з організації шкіл з українською мовою викладання.

Ключові слова: міжвоєнний період, Волинь, Польща, партія, шкільництво, культурно-освітні товариства.

Victor KONDRATYUK,
 orcid.org/0000-0002-3264-5132
 Post-graduate at the Department of World History
 Lesya Ukrainka Volyn National University
 (Lutsk, Ukraine) victortor1987@gmail.com

EDUCATIONAL ISSUE IN THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN POLITICAL PARTIES IN VOLYN IN THE INTERWAR PERIOD

The article analyzes the activities of Ukrainian political parties operating in Volyn in the 1920s and 1930s in the context of their struggle for the preservation and development of Ukrainian-language education in the region. It was found that the issue of national schooling was one of the central in the programs of various Ukrainian political parties operating in Volyn during the interwar period. The parties of the centrist (UNDO) and right-wing (UVO, OUN) parties most consistently defended the cultural and educational rights of Ukrainians. Ukrainian politicians of the interwar period saw the main threat in the policy of the Polish government in the restriction of national and cultural rights of Ukrainians in order to eliminate their national identity. One of the instruments of this policy was schooling, which became an important part of the assimilation program of the Polish government. Therefore, the main focus of their struggle Ukrainian political parties directed against the polonization of school education, opposed the process of bilingualism of primary schools.

It is investigated that in order to counter act the assimilation pressure of the state in the field of education, Ukrainian party activists resorted to various forms and methods of work, including organizing protests – public meetings, boycotts of Polish schools, participation in school plebiscites, hanging Ukrainian flags in schools, destruction of school supplies, etc.

In the absence of state funding for Ukrainian schools, an important role for politicians in Eastern Galicia and Volyn was given to the organization of private schools. Awareness-raising activities were conducted through a network of Ukrainian cultural and educational organizations. The most influential of them were the societies “Prosvita” and “Native School”. They played an important role in raising the national identity of the local population, carried out active work to organize schools with Ukrainian as the language of instruction.

Key words: interwar period, Volyn, Poland, party, schooling, cultural and educational societies.

Постановка проблеми. У комплексі проблем українсько-польських взаємин 1920–1930-х рр. важливим є питання збереження українського національного шкільництва на західноукраїнських землях, а також роль у цьому процесі громадськості, політичних партій та культурно-освітніх організацій.

Після входження Східної Галичини та Західної Волині до складу Польщі система освіти зазнала докорінної реорганізації. Національна політика польського уряду щодо західноукраїнських земель, зокрема Волині, базувалась на концепції національно-державної асиміляції, ліквідації національно-культурної самобутності місцевого українського населення, яке складало тут більшість мешканців. Одним із інструментів цієї політики була школа. На переконання польських урядовців, відповідним чином спрямована освітня політика мала сприяти якнайшвидшій асиміляції непольського населення.

Українська громадськість краю активно виступала на захист мовних, культурних та освітніх прав місцевого населення, виступаючи проти політики, спрямованої на колонізацію українського шкільництва. Позбавлене державної опіки українське суспільство вбачало в розбудові мережі україномовних шкіл на Волині запоруку збереження національної самобутності місцевого населення. Активну роль у справі захисту національно-культурних та освітніх прав українців відігравали українські політичні партії та організації, що діяли на території Польщі, проте на Волині.

У міжвоєнний період український політикум Волині був представлений партіями різного спрямування. Відповідно до класифікації, запропонованої істориком М. Кучерепою, тут діяли ліві, центристські та праві політичні сили (Кучерепа, 2008: 244). Лівий спектр був представлений Комуністичною партією Західної України (далі – КПЗУ). Легальними її представниками були Українське селянсько-робітничє об'єднання «Сельроб» та Українське селянське об'єднання (далі – УСО). На поміркованих соціалістичних і водночас самостійницьких позиціях стояла Українська соціалістична радикальна партія (далі – УСРП).

До найбільших центристських партій належало Українське національно-демократичне об'єднання (далі – УНДО). Важливу роль у політичному житті Волині відігравала угодовська партія, що діяла під патронатом воєводської адміністрації і стояла на підґрунті лояльності до польської державності. Вона мала назву «Волинське українське об'єднання» (далі – ВУО).

Правий табір був представлений націоналістичними політичними організаціями, такими як Укра-

їнська військова організація (далі – УВО) та Організація українських націоналістів (далі – ОУН).

Усі названі партії виступали на захист національно-культурних прав українців Волині. Однією з пріоритетних проблем для них у 1920–1930-х залишалось питання здобуття молодим поколінням українців освіти рідною мовою, що було запорукою збереження їхньої національної окремішності.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам розвитку україномовної освіти у Другій Польській республіці присвячено чимало наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених. Серед найбільш ґрунтовних назвемо роботи Ю. Крамара (Крамар, 2015), В. Гулай (Гулай, 2013), А. Венгер (Венгер, 2011), А. Василюк (Василюк, 2007), С. Мауерсберга (Mauersberg, 1968), М. Сирника (Syrnyk, 1996). В окремих розвідках (О. Руда (Руда, 2019), І. Соляр (Соляр, 1995), М. Кучерепа (Кучерепа, 1995)) висвітлюється діяльність українських політичних партій у справі збереження і розвитку україномовної освіти. Однак більшість праць стосується партій, які діяли на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. Водночас культурно-освітня діяльність українських політичних організацій на Волині не була предметом окремого дослідження. Відсутність із цієї тематики наукових публікацій дає підстави виокремити її як окрему історичну проблему.

Зважаючи на актуальність і недостатнє вивчення проблеми, автор поставив за мету проаналізувати діяльність українських політичних партій, що діяли на Волині, в контексті їхньої боротьби за збереження і розвиток україномовної освіти в краї, показати основні форми та методи їхньої роботи.

Виклад основного матеріалу. В основу національної політики Другої Речі Посполитої щодо українців було покладено інкорпоративну концепцію польських націонал-демократів, яка ґрунтувалась на запереченні існування української нації. Згідно з цією концепцією, українське населення розглядалось урядом як потенційний об'єкт асиміляції шляхом зміни національної структури Волині, а також відповідним чином спрямованої соціальної та економічної політики.

За рівнем освіченості населення Волинське воєводство було одним із найвідсталіших у державі. Так, згідно з результатами перепису 1921 р., 75% не мали навіть початкової освіти (ДАВО. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 r.: 16). У містах кількість неписьменних була удвічі меншою, ніж на селі, де 3/4 не вмiли навіть читати і писати (загальнопольський показник складав 32,8%).

Навесні 1923 р. члени українського товариства «Просвіта» передали заступникові начальника Волинської округи подання, у якому аналізувався стан середніх та початкових шкіл на території воєводства. У цьому зверненні зазначалось, що на Волині проживало 74,2% українців, однак діяла лише 421 українська школа. Частка поляків серед населення краю була набагато меншою, проте кількість польських шкіл уже тоді становила 676. Крім того, просвітяни зазначали, то половина дітей на Волині взагалі залишалась поза школою (Chojnowski, 1979: 201).

На думку відомих українських громадсько-політичних діячів, переломним у шкільній політиці польського уряду щодо української школи став 1922 р. Виступаючи на засіданні освітньої комісії сейму, український депутат С. Козицький 23 квітня 1923 р. зауважив, що якщо раніше польська місцева адміністрація не дбала про відкриття українських шкіл, але й водночас не «перешкоджала сільським громадам закладати школи, хоч би й приватні», то після 1922 р. ситуація докорінно змінилася (Недоля українського шкільництва. Діло, 1923: 1).

Після 1923 р. розпочалася планомірна політизація українського шкільництва. «Ця шкільна політика зробила те, що десятки українських сіл у кожному повіті не мають українських шкіл, – констатували дописувачі газети «Діло». – Українські школи просто нищаться тим, що забираються в них будинки, забирається майно на потреби школи польської» (Недоля українського шкільництва. Діло, 1923: 1).

Нову хвилю обурення українського політикуму викликали так звані кресові закони 1924 р. Розширення сфери функціонування польської мови трактувалося українцями як захід, який продовжує політику дискримінації українців, оскільки «вони й досі не допускаються до адміністрації, звільняються з шкіл, залізниць тощо, їх трактують як неповноправних громадян» (ДАВО. Ф. 46. Оп. 9-А. Спр. 104: 29).

Закон про організацію шкільництва від 31 липня 1924 р. передбачав проведення шкільних плебісцитів, тобто щорічне подання місцевими жителями декларацій про запровадження на території цього шкільного округу того чи іншого типу школи. Реалізація зазначеного Закону фактично привела до ліквідації шкіл з українською мовою викладання на території східних воєводств. Упродовж 1922–1926 рр. тут було закрито 2 046 україномовних шкіл (Zajaczkowski, 2012: 402). Найгірша ситуація була на Волині, де не залишилося жодної державної української початкової

школи. Протягом лише одного року влада закрила 301 школу з українською мовою викладання (Syrynk, 1996: 54).

З огляду на негативні наслідки реалізації політики польської влади у сфері шкільництва у перші роки перебування західноволинських земель у складі Польщі українські політичні партії і культурно-освітні організації розгорнули тут активну пропагандистську кампанію.

Питання розвитку українського шкільництва перебувало в центрі уваги однієї з найбільш впливових політичних сил Західної України міжвоєнної доби – УНДО. На об'єднавчому з'їзді центристських українських політичних угруповань, що відбувся 11 липня 1925 р., були присутні делегати не лише від Галичини, але й з Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя. Політичною платформою партії став «Маніфест до українського громадянства». УНДО проголосило необхідність об'єднання зусиль усіх політичних сил і населення Галичини, Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя задля протистояння асиміляційній політиці польського уряду (Соляр, 1995: 26). В освітній сфері УНДО виступало за єдину, трудову, українську школу і безкоштовне навчання в ній, за національне і моральне дошкільне, шкільне і позашкільне виховання, за вільний доступ до навчання усіх дітей незалежно від статі, соціального стану та віросповідання, а також за обов'язкову початкову освіту та державну допомогу малозабезпеченій молоді (Українська суспільно-політична думка, 1983: 173).

Задля протидії посиленню асиміляційного тиску держави в освітній сфері діячі УНДО закликали українську громадськість до організації протестних акцій, а саме народних віч, зборів проти колонізації українських навчальних закладів. Важливе місце відводилося популяризації партійної друкованої продукції, яка містила важливу інформацію щодо заповнення шкільних декларацій, скарг, подань, пов'язаних із плебісцитовими акціями (Руда, 2019: 292).

Члени УНДО спільно з українськими культурно-освітніми товариствами долучалися до збирання декларацій за українську мову навчання, агітували населення брати активну участь у шкільних плебісцитах. Незважаючи дивлячись на те, що на Волині впливи УНДО були значно слабшими, ніж у Галичині, члени партії й тут активно включилися в акції шкільного плебісциту. Як у галицьких воєводствах, повітові народні комітети УНДО разом з місцевими осередками товариства «Рідна школа» створювали тут повітові плебісцитові комітети. Метою діяльності цих комітетів

було збирання матеріалів з усіх громад повіту про результати проведеного плебісциту. Йшлося про те, щоби порахувати загальну кількість внесених декларацій, з'ясувати, з яких причин окремі громади не проводили плебісциту, та повідомити про перешкоди, які чинилися під час проведення цієї акції (Потіха, 2012: 157).

Значну увагу культурно-освітній сфері приділяла заснована у 1926 р. УСРП. У програмі партії «Право народу» значну увагу приділено культурно-освітнім проблемам. «Культурну відсталість поневолених клясів і націй використовують пануючі кляси і нації для закріплення свого панування, – відзначали соціалісти-радикали, – тому без піднесення культурного рівня працюючих не може бути повного визволення соціального і національного» (Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія, 1926: 38). УСРП акцентувала увагу на необхідності створення навчальних закладів з українською мовою викладання, які мали виховувати у дітей пошану до власної історії, зацікавлення творами українських поетів і письменників (Українська суспільно-політична думка в 20 столітті, 1983: 240).

Важливу увагу соціалісти-радикали приділяли реформуванню освітньої галузі, що мала включати такі заходи, як демократизація шкільного управління, безоплатність освіти в державних навчальних закладах, вільний розвиток дошкільної, середньої, фахової і вищої освіти, державне утримання сиріт та малозабезпечених дітей, матеріальна підтримка наявних навчальних закладів місцевими громадами (Право народу, 1926: 36). Важлива роль відводилася приватному українському шкільництву, що перебувало б на утриманні громад, кооперативних товариств та окремих осіб (Пушкар, 1926: 60).

Свою діяльність у напрямі піднесення культурно-освітнього рівня українців члени УСРП здійснювали через українські громадсько-культурні товариства. Вони брали активну участь в організації та відновленні їх діяльності, зокрема філій «Просвіти» на Волині. Так, під час виборів до нової управи місцевої філії товариства, що відбулися 15 червня 1930 р. у Луцьку, представники від УСРП здобули три місця, а саме голови, заступника та скарбника (AAN. Zesp.9. Sygn. 961: 11).

Проблеми розвитку українського шкільництва перебували в центрі уваги політичних партій, які представляли праворадикальний рух. На початку 1920-х рр. націоналістично налаштована молодь об'єднувалася навколо УВО, яка виникла на підґрунті «інтегрального націоналізму» Д. Донцова. Асиміляційна політика польської влади, утраві-

зація та колонізація українського шкільництва, закриття українських кафедр у Львівському університеті, обмеження вступу туди українським студентам, переслідування діячів українських культурно-освітніх організацій, – усе це радикалізувало суспільні настрої молоді Галичини та Волині (Руда, 2019: 312). Задля поширення антипольських настроїв у суспільстві члени УВО підтримували виступи учнів навчальних закладів проти шкільної влади на місцях, замаху на учителів, запідозрених у лояльності до влади (Руда, 2019: 313).

Одним із головних завдань створеної у 1929 р. ОУН було виховання молодого покоління українців у дусі українського націоналізму. Організація активно включилася у кампанію за відкриття українських шкіл на Волині. Повітові коменданти державної поліції повідомляли про антипольські акції шкільного саботажу, організовані українськими націоналістами. Такими акціями були демонстративне залишення учнями школи під час навчального процесу, поширення листівок ОУН, які закликали українську молодь до бойкоту польських шкіл, нищення портретів державних діячів Речі Посполитої і державної символіки, вивішування українських прапорів, нищення шкільного приладдя (ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 5025: 15).

З початку 1930-х рр. на Волині ОУН почала активно поширювати свої впливи серед гімназійної та студентської молоді. За посередництвом волинських студентів, які навчались у Варшавському, Львівському, Празькому, Берлінському університетах, на Волині поширювалась нелегальна література ОУН. У грудні 1933 р. Крайовий Провід ОУН звернувся до всіх українських культурно-освітніх організацій («Просвіта», «Червона калина», «Сокіл», «Рідна школа») з пропозицією направити під час зимових канікул делегатів-студентів на Волинь задля налагодження зв'язку місцевих осередків ОУН із Крайовою Екзекутивою. У зв'язку з цим органи державної безпеки були приведені в повну готовність, аби вчасно «нейтралізувати будь-які дії емісарів ОУН» (ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3749: 34).

У діяльності ОУН активну участь брали, окрім студентської молоді, учні українських гімназій. В Луцькій гімназії імені Лесі Українки діяв гурток «Промінь», який складався з учнів старших класів. Члени гуртка займалися поширенням нелегальної літератури, листівок ОУН (AAN. MSW. Sygn. 979/85: 3).

Восени 1933 р. відбувся судовий процес над українськими гімназистами, звинуваченими у читанні й поширенні нелегальних націоналістичних видань (ДАВО. Ф. 46. Оп. 9.

Спр. 1825: 20 зв.). До групи, що налічувала 20 хлопців та 11 дівчат, входили доньки колишнього сенатора М. Черкавського, а також послів Б. Козубського та М. Чусмая. У своєму звіті від 1933 р. воєвода Г. Юзевський висловлював неабияку стурбованість зростанням «революційних настроїв у колах української молоді, опанованих ОУН» (AAN. MSW. UWW. Sygn. 1037: 5).

У середині 30-х рр. члени ОУН на Волині приступили до організації терористичних акцій щодо представників місцевої адміністрації і тих українців, які співпрацювали з польською владою. У 1935 р. було проведено кілька збройних акцій, жертвами яких стали 8 осіб, зокрема православні священники, підозрювані у співпраці з поляками, солтиси, функціонери поліції (Wołyń – dokumenty SAW, 1997: 95).

В цьому ж році члени ОУН почали підготовку до замаху на життя волинського воєводи Г. Юзевського. У звітах органів державної безпеки стверджувалось, що терористичний акт готувався крайовою ексекutiveю ОУН. Замах на воєводу мав виконати О. Куць – учень VIII класу Луцької гімназії. Однак його було викрито і заарештовано. 21 січня 1936 р. в окружному суді розпочався судовий процес над О. Куцем, котрий звинувачувався у приналежності до ОУН та антидержавній діяльності. О. Куця було покарано шістьма роками тюремного ув'язнення.

Меншою мірою проблемами українського шкільництва переймалися ліві політичні партії, зокрема КПЗУ та деякі організації, що перебували під її впливом. Комуністи засуджували масові закриття українських шкіл і реорганізацію їх на утраквістичні, заборону відкриття приватних навчальних закладів, зривали державну символіку з українських шкіл тощо. На одному з пленумів Центрального комітету КПЗУ було вирішено розгорнути масову кампанію проти колонізаційної політики в освітній сфері (AAN. Zesp. 1180. Sygn. 24: 54).

На території Волинського воєводства активно діяла ще одна партія лівого спрямування під назвою «Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання» («Сельроб»). З моменту створення у 1926 р. «Сельроб» став фактично партійною прибудовою КПЗУ, а західноукраїнські комуністи отримали можливість легальної діяльності в межах політичної системи Польщі. Через цю політичну силу комуністи прагнули здобути вплив на українські просвітницькі товариства, зокрема «Просвіту» та «Рідну школу».

Упродовж 1920-х – початку 1930-х рр. «Сельроб» зберігав позиції провідної української партії на Волині. Досить сказати, що у вересні 1932 р. «Сельроб» мав на Волині 350 партійних осередків

і близько 10 тис. офіційних членів, а інші українські партії, такі як УНДО чи УСРП, налічували всього кілька сотень членів (BUW. DR. Memoriał H. Józewskiego w sprawie kierunku polskiej polityki państwowej na Wołyniu. 1938 r. № акс. 1549: 11). У питаннях освіти сільробівці висловлювалися за запровадження обов'язкового світського шкільництва мовами етнічних меншин. Навчання в початкових і професійно-технічних школах мало відбуватися за кошти держави (Руда, 2019: 320).

Мовне та шкільне питання були принциповими також для українських конформістських партій. На Волині такою політичною організацією, створеною за ініціативи місцевої воєводської адміністрації, було Волинське українське об'єднання. За задумом воєводи Г. Юзевського, ця партія мала об'єднати навколо себе представників усіх угодівських сил Волині і діяти під опікою місцевої адміністрації, реалізуючи власну політичну концепцію. У Декларації ВУО, прийнятій у червні 1931 р., проголошувалося, що нова партія створюється задля розбудови культурного і господарського життя Волині та задоволення духовних потреб українців (Українська Нива, № 14, 1931: 1). Здійснити це передбачалось за допомогою громадських організацій, які були б зв'язані з ВУО і стояли на платформі польсько-українського співробітництва. Серед організацій такого типу найважливіше місце відводилось «Просвітянським Хатам» ВУО, що мали замінити ліквідовані воєводською адміністрацією «Просвіти». Статут «Просвітянської Хати» відкривав широкі можливості для культурно-освітньої діяльності на селі. Передбачалося видавати і поширювати підручники, педагогічні та науково-популярні книги, газети, засновувати музеї, книгарні, бібліотеки й читальні тощо (Українська Нива, № 30, 1931: 3).

Однак, незважаючи на широкі повноваження і фінансову підтримку воєводської адміністрації, ВУО не вдалося здобути широкої соціальної підтримки. Свідченням цього стало те, що більшість українського населення Волині віддавала перевагу іншим політичним партіям або залишалась аполітичною. Лише наприкінці 1930-х рр. у зв'язку з початком реалізації польськими урядами політики зміцнення «польськості краю» ВУО радикалізувало свої вимоги, зокрема щодо захисту культурно-освітніх прав українців Волині.

Свою позицію в освітньому питанні українські політичні партії відстоювали також на парламентському рівні. Вже у 1922 р., після виборів до вищого законодавчого органу Польщі, українські послы у сеймі утворили Українську парламентарну репрезентацію, до складу якої увійшли

соціалісти-революціонери та соціал-федералісти (Цятко, 1999: 26).

Представники УПР вимагали вільного розвитку українських культурно-освітніх установ на всіх українських етнічних землях. Голова українського сеймового клубу С. Хруцький зауважив, що УПР перебуватиме в опозиції до польського уряду з огляду на численні дискримінації українців у всіх сферах національно-культурного життя (Діло, 1924, 22 жовтня: 1).

Особливо гостро проблема захисту українського шкільництва обговорювалась українськими політичними силами під час виборчої кампанії 1928 р. до польського парламенту. В Сеймі нової каденції Український клуб вніс два важливі законопроекти, які стосувалися сфери освіти, а саме про заснування Українського університету у Львові; про школи з українською, білоруською і литовською мовами викладання, якими пропонувалося замінити утраквістичні школи. Однак законодавчі ініціативи УПР залишилися непоміченими проурядовою більшістю.

На початку 1930-х рр. Українською парламентською репрезентацією в польському сеймі неодноразово порушувалося питання шкільних плебісцитів. Отримуючи численні скарги на місцеву владу та органи поліції, українські послы і сенатори подавали інтерпеляції до уряду, в яких наводилися конкретні факти фальшування шкільних декларацій, отже, результатів плебісциту. Зокрема, Д. Великанович від імені президії УПР у зверненні до Міністра віросповідань і освіти 30 березня 1933 р. наголошував на тому, що під час шкільного плебісциту відбувалися масові зловживання. Він дорікав уряду за те, що той ніяк не реагував на запити українських послів у цій справі, і наполягав на тому, щоб влада поклала край такій політиці та припинила зловживання під час організації та проведення плебісцитової акції.

В подальші роки політика польського уряду в освітній сфері спричинила подальший занепад українського шкільництва на Волині, що проявилось у значному зменшенні кількості шкіл з українською мовою викладання. Зanedбаний стан українського шкільництва, мовна дискримінація викликали протести навіть діячів угодовського табору на Волині.

Висновки. Таким чином, у програмах різних за ідеологією українських політичних партій, які діяли на Волині у міжвоєнний період, питання національного шкільництва посідало одне з центральних місць. Найбільш послідовно культурно-освітні права українців відстоювали партії центристського (УНДО) та правого (УВО, ОУН) спрямування. Українські політичні діячі міжвоєнної доби головну загрозу в політиці польського уряду вбачали в обмеженні національно-культурних прав українців задля ліквідації їх національної самобутності. Одним із інструментів цієї політики вважалось шкільництво, яке стало важливою складовою частиною асиміляційної програми польського уряду, тому головне вістря своєї боротьби українські політичні партії спрямовували проти полонізації шкільної освіти, протидіяли процесам утраквізації (двомовності) початкових шкіл. В умовах відсутності державного фінансування українських шкіл важлива роль політиками Східної Галичини та Волині відводилась організації приватного шкільництва. Роз'яснювально-пропагандистська діяльність велась через мережу українських культурно-освітніх організацій. Найбільш впливовими з них були товариство «Просвіта» та «Рідна школа». Саме вони відігравали важливу роль у піднесенні національної самосвідомості місцевого населення, проводили активну роботу на місцях з організації шкіл з українською мовою викладання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюк А. Реформи шкільної освіти в Польщі: історія й сучасність : монографія. Ніжин : вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 340 с.
2. Венгер А. Реалізація національної політики в східних воєводствах Другої Речі Посполитої в галузі шкільництва на поч. 20-х рр. ХХ ст. *Гуманітарний журнал*. 2011. № 3–4. С. 211–215.
3. Гулай В. Етнічна структура шкільної освіти та вчительства Західної України в складі Другої Речі Посполитої. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди. Історія та географія*. 2013. Вип. 47. С. 126–130.
4. Кучерепа М. Український політикум Волині 1921–1939 років: спроба узагальнення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 239–248.
5. Кучерепа М. Зародження та діяльність на Волині українських політичних партій та громадських організацій в 1921–1939 рр. *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ ім. Лесі Українки*. 1995. Вип. 1. С. 69–78.
6. Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 404 с.
7. Недоля українського шкільництва. *Діло*. 1923. № 24. С. 1.

8. Потіха О. Роль УНДО в діяльності західноукраїнських педагогічних товариств (1930–1935). *Інтелігенція і влада*. 2012. Вип. 27. С. 154–164.
9. Право народу. Приступний виклад програми Української Соціалістично-Радикальної Партії (УСРП). *Громада*. 1926. 42 с.
10. Пушкар К. Чого хочуть соціалісти-радикали? *Календар «Громада» на 1926*. С. 50–62.
11. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції : монографія. Львів : Національна академія наук України, Інститут країнознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2019. 802 с.
12. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928) : монографія. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. 70 с.
13. Тактика Української сеймової репрезентації. *Діло*. 1924. № 235. С. 1.
14. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали : у 3т. / упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Київ : Сучасність, 1983. Т. 2. 426 с.
15. Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія. Львів : Українська видавнича спілка «Громада», 1926. 47 с.
16. Цятко В. До питання про діяльність українських послів сейму і сенаторів від Волині в 1922–1927 роках. *Волинські дзвони*. 1999. Вип. 3. С. 25–30.
17. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowości owejrządów polskich w latach 1921–1939. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. 262 s.
18. Mauersberg S. Szkolnictwo powszechne dlanniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Ossolineum, 1968. 230 s.
19. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunkizawodowe. Województwo Wołyńskie. Warszawa : Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1926. T. XXIII.
20. Syrnok M. Українці в Polsce 1918–1939. Оświata i szkolnictwo. Wrocław : Krynica desing studio, 1996. 186 s.
21. Wołyń – dokumenty CAW. *Przegląd Wschodni*. 1997. T. 4. Z. 1. S. 183–209.
22. Zajączkowski J. Trudnesąsiedztwa. Polska i Ukraina a Rosja i Niemcy. T. 2. Od autonomii galicyjskiej do drugiej wojny światowej. Lublin : Weset, 2012. 788 s.

REFERENCES

1. Vasyliuk, A. (2007). Reforms shkilnoiosvity v Polshchi: istoriia y suchasnist : monografia. [Reforms of school education in Poland: history and modernity : monograph]. Nizhyn : vyd-vo NDU im. M. Hoholia, 2007. 340 p. [in Ukrainian].
2. Venher, A. (2011). Realizatsiia natsionalnoi polityky v skhidnykh voievodstvakh Druhoi Rechi Pospolytoi v haluzi shkilnytstva na poch. 20-h rr. XX st. [Implementation of national policy in the eastern voivodships of the Second Commonwealth in the field of schooling at the beginning. 20s of the twentieth century]. *Humanitarnyi zhurnal [Humanitarian magazine]*. № 3–4. Pp. 211–215 [in Ukrainian].
3. Hulai, V. (2013). Etnichna struktura shkilnoi osvity ta vchytelstva Zakhidnoi Ukrainy v skladi Druhoi Rechi Pospolytoi. [Ethnic structure of school education and teaching in Western Ukraine as part of the Second Commonwealth]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. Skovorody. Istoriia ta heohrafiia [Collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named after G. Skovoroda. History and geography]*. Issue. 47. Pp. 126–130 [in Ukrainian].
4. Kucherepa, M. (2008). Ukrainyskyi politykum Volyni 1921–1939 rokiv: sproba uzahalnennia. [Ukrainian politicum of Volyn 1921–1939 : an attempt to generalize]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. [Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood]*. Issue 17. 2008. Pp. 239–248 [in Ukrainian].
5. Kucherepa, M. (1995). Zarodzhennia ta diialnist na Volyni ukrainyskykh politychnykh partii ta hromadskykh orhanizatsii v 1921–1939 rr. [Origin and activity in Volyn of Ukrainian political parties and public organizations in 1921–1939]. *Zbirnyk navchalno-metodychnykh materialiv i naukovykh statei istorichnoho fakultetu VDU im. Lesi Ukrainky [Collection of educational and methodical materials and scientific articles of the historical faculty of VSU named after Lesya Ukrainka]*. 1995. Issue 1. Pp. 69–78 [in Ukrainian].
6. Kramar, Yu. (2015). Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia. [Western Volyn 1921–1939: National, Cultural and Religios Life]. Lutsk : Vezha-Druk. 404 p. [in Ukrainian].
7. Nedolia ukrainskoho shkilnytstva. (1923). [The misfortune of Ukrainian schooling]. *Dilo [Work]*. № 24. P. 1.
8. Potikha, O. (2012). Rol UNDO v diialnosti zakhidnoukrainskykh pedahohichnykh tovarystv (1930–1935). [The role of UNDO in the activities of Western Ukrainian pedagogical societies (1930–1935)]. *Intelihtentsiia i vlada [Intelligentsia and power]*. Vyp. 27. Pp. 154–164 [in Ukrainian].
9. Pravo narodu. Prystupnyi vyklad prohramy Ukrainskoi Sotsiialistychno-Radykalnoi Partii (USRP) [The right of the people. Introductory presentation of the program of the Ukrainian Socialist-Radical Party (USRP)]. (1926). Lviv : Hromada. 42 p. [in Ukrainian].
10. Pushkar, K. (1926). Choho khochut sotsiialisty-radykaly? [Why socialist radicals?]. *Kalendar "Hromada" na 1926 r. [Calendar "Community" for 1926]*. Pp. 50–62 [in Ukrainian].
11. Ruda, O. (2019). Natsionalno-osvitnia polityka uriadiv Polshchi shchodo naseleennia Halychyny v 20–30-kh rokakh XX stolittia: realizatsiia ta retseptsii. [National educational policy of Polish governments on the population of Galicia in the 20–30s of the twentieth century : implementation and reception]. Lviv : Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha. 802 p. [in Ukrainian].

12. Soliar, I. (1995). *Ukrainske natsionalno-demokratyчне ob'iednannia: pershyi period diialnosti (1925–1928)*. [Ukrainian National Democratic Union: the first period of activity (1925–1928)]. Lviv : Instytutu krainoznavstva im. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy. 70 p. [in Ukrainian].
13. *Taktyka Ukrainskoi seimovoi reprzyzentatsii. (1924)*. [Tactics of the Ukrainian Sejm representation. (1924)]. *Dilo [Work]*. № 235. P. 1.
14. *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti. Dokumenty i materiialy: u 3 t. (1983)*. [Ukrainian socio-political thought in the 20th century] / uporiad. T. Hunchak, R. Solchanyk. Kyiv : Suchasnist. T. 2. 426 p. [in Ukrainian].
15. *Choho khoche Ukrainaska Sotsiialistychno-Radykalna partiia (1926)*. [What does the Ukrainian Socialist-Radical Party want?]. Lviv : Ukrainaska vydavnycha spilka "Hromada". 1926. 47 p. [in Ukrainian].
16. *Tsiatko, V. (1999). Do pytannia pro diialnist ukrainskykh posliv seimu i senatoriv vid Volyni v 1922–1927 rokakh* [On the question of the activities of Ukrainian ambassadors to the Sejm and senators from Volyn in 1922–1927]. *Volynski dzvony* [Volyn bells]. 1999. Issue 3. Pp. 25–30 [in Ukrainian].
17. *Chojnowski, A. (1979). Konceptcje polityki narodow ościowejrządów polskich w latach 1921–1939*. [Concepts of the national policy of Polish governments in the years 1921–1939]. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. 262 p. [in Polish].
18. *Mauersberg, S. (1968). Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939*. [Primary schooling for national minorities in Poland in 1918–1939]. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Ossolineum. 230 p. [in Polish].
19. *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie (1926)*. [The first general census of Poland from September 30, 1921. Houses. People. Professional relations. Volyn Voivodeship]. Warszawa : Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego. T. XXIII [in Polish].
20. *Syrnyk, M. (1996). Ukraińcy w Polsce 1918–1939. Oświata i szkolnictwo*. [Ukrainians in Poland 1918 – 1939. Education and school education]. Wrocław : Krynica desing studio. 186 p. [in Polish].
21. *Wołyń – dokumenty CAW (1997)*. [Volyn – documents CAW]. *Przegląd Wschodni [Easten Reviev]*. T. 4. Z. 1. Pp. 183–209 [in Polish].
22. *Zajączkowski, J. (2012). Trudnesąsiedztwa. Polska i Ukraina a Rosja i Niemcy. T. 2. Od autonomii galicyjskiej do drugiej wojny światowej*. [Difficult neighborhood. Poland and Ukraine, Russia and Germany. Vol. 2. From Galician autonomy to World War II]. Lublin : Weset. 788 p. [in Polish].